

**COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN
COĞRAFYA EĞİTİMİ ve BİLİMSELLİK
ALGILARINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME**

Mustafa ÖZTÜRK*

Özet

Coğrafya beşeri bir bilim olarak varlığını sürdürmek istiyorsa, değişen toplumsal ihtiyaçlara karşılık vermek durumundadır. Günümüzde teknolojik imkânlar ve küreselleşmenin etkisiyle mekânları tecrübe etme alışkanlıklarımız ile mekânlarla kurduğumuz bağlar çeşitlenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu yeni oluşan durum birçokları tarafından postmodern durum olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada coğrafya öğretmenlerinin bilimsel bilgiye ve dolayısıyla coğrafya bilimi tarafından üretilen bilgiye nasıl yaklaştıkları ile coğrafya eğitimine (bu eğitim aracılığı ile verilen bilgiye) nasıl yaklaştıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Analiz ve tartışmanın teorik çerçevesini ise modern ve postmodern teori oluşturmaktadır. Modern coğrafyacılar için dünyanın objektif olarak bilinebileceği fikri ağır basar. Bununla coğrafi çalışmalar sonucu oluşturulmuş “bilgi”nin dünyadaki gerçekliği yansıttığı ifade edilir. Ancak post-modern coğrafyacılar açısından gerçekliğin objektif ve tam bir şekilde ifade edilmesi imkânsızdır. Çünkü bilgi bağlamsal ve sosyal olarak oluşturulur. Yirmi bir coğrafya öğretmeni ile yapılan yarı-yapılandırılmış mülakatlar sonucu elde edilen veriler analiz edilmiş ve iki tema çerçevesinde bulgular sunulmuştur. “Bilimsellik” anlayışları açısından öğretmenlerin genel itibarıyla realist bir ontolojik ve pozitivist bir epistemolojik yaklaşıma sahip oldukları, dolayısıyla coğrafyada üretilen bilgilerin sosyal olarak üretildiği fikrine katılmadıkları gözlenmiştir. Öğretmenlerin coğrafya eğitimi aracılığı ile öğrencilerine verdikleri bilgiyi de benzer şekilde genellikle modern bir zihniyet çerçevesinden kavramsallaştırdıkları gözlemlenmiştir. Burada da çoğunlukla Coğrafya Dersi Öğretim Programı ve ders kitaplarındaki bilgilerin genellikle bir “söylem” olmak yerine dünyadaki gerçeği yansıtan bilgiler olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya eğitimi, bilimsellik, postmodernizm, modernite, coğrafya öğretmenleri, coğrafya

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, mustafaozturk@erciyes.edu.tr

AN EVALUATION OF GEOGRAPHY TEACHERS' PERCEPTIONS OF GEOGRAPHY EDUCATION AND SCIENCE

Abstract

If geography is going to continue its existence, it should meet the changing demands of societies. Because of the technological developments and globalisation, today, the way we experience spaces are changing. Binds we have with spaces are also changing and varied. This new condition is called by many as postmodernism. This study addresses two important issues regarding geography teaching. The first issue is concerned with the nature of science and the teachers' perceptions regarding the knowledge produced through geographical works. Secondly, how teachers approach to geography education (knowledge given through this education) is examined. The theoretical framework that guides the analysis and interpretation is based on modern and postmodern theories. Modern geographers tend to believe that the world could be known objectively; the knowledge produced through geographical studies reflects "the reality" that exists in the world. However, for postmodernist geographers, it is impossible to reflect "the reality" objectively because knowledge is contextual and socially produced. Data was collected through semi-structured interviews that were carried out with twenty-one geography teachers. Data is coded and coded-data brought together under two themes. According to findings, the teachers in general have an understanding of science that is ontologically realist and epistemologically positivist in essence. Thus, they do not agree with the idea that knowledge is socially constructed and situated. Similarly, the teachers in general conceptualise knowledge given to students through geography education from a modernist mindset. They usually argue that knowledge provided by the geography curriculum and textbooks reflects the real world rather than specific discourses.

Key Words: Geography education, scientificity, postmodernism, modernity, geography teachers, geography

1. GİRİŞ

Coğrafya beşeri bir bilim olarak varlığını sürdürmek istiyorsa, değişen toplumsal ihtiyaçlara karşılık vermek durumundadır. Nitekim Kaya (2010)'nın da belirttiği gibi uluslar arası anlamda coğrafi bilginin içeriği ve yöntemi toplumsal değişime paralel olarak zaman içinde değişmektedir. Günümüzde teknolojik imkânlar ve küreselleşmenin etkisiyle mekânları tecrübe etme alışkanlıklarımız ile mekânlarla kurduğumuz bağlar çeşitlenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu yeni oluşan

durum birçokları tarafından postmodern durum olarak adlandırılmaktadır (Harvey, 1989, Jameson, 1991; Lyotard, 2006). Jameson (1991) postmoderniteyi, modern kapitalizmin gelişiminde özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndaki sonraki dönemi kapsayacak şekildeki toplumsal ve ekonomik dönüşümleri anlatmak için kullanır. Harvey (1989) de kapitalizmle ilişkili olarak fordist üretim şekline esnek birikim rejimine geçiş sürecinde oluşan toplumsal şartları postmodernite olarak değerlendirir (Harvey, 1989). Lyotard (2006) ise bu sözün moderniteye dair bir şeylerin sona erdiğinin haberini verdiğini söyler. Bu sebepten ötürü postmoderniteyle ilgili asıl sorunun moderniteye ilişkin sorulması gerektiğini belirterek şu soruyu sorar: “*Modernite nerede başlar, nerede biter?*”

Modernitenin başlangıcı genellikle Dekart olarak kabul edilir. Dekart, “*yöntemin, bilgi ve gerçeğe giden yol olduğu yönündeki modern düşüncenin*” ve bu bağlamda nesnelik ve öznelik arasındaki farkı ve bilimsel çalışmaların nasıl olması gerektiğini ortaya koyan öncülerdendi (Hollinger, 2005: 41). Lyotard (2006) da bütün modern anlatıların temelinde Dekart'ın ortaya koyduğu bilimsel prensipler sayesinde insanlığın özgürlüğe doğru sürekli ilerlediğini düşünen bir tarih görüşünün yattığını savunur. Lyotard, modernitenin ne zaman sona erdiğine dair ise şöyle bir önermede bulunur:

“...örneğin yüzyılın son devrildiği son kesin tarihin 1943 yılı olduğuna karar verilebilir...”*Son çözüm”le, savaşa yeni teknolojilerin girmesiyle sivil halkı sistemli olarak ortadan kaldırma adetiyle, o tarihte bir değişimin başladığı su götürmez. Bu dönemde modernitenin ülkeleri açıktan açığa ihlal edilmiştir....[o ülkelere göre] bilim, teknik, sanat, siyasal özgürlükler adına yaptığımız her şeyin ortak bir amacı vardır, bu ortak amaç da insanlığın özgürleşmesidir”* (Lyotard, 2006: 20).

Çünkü modernitenin temelini oluşturan Aydınlanma fikri, cehaleti (dinsel veya geleneksel fikirlere kaynaklı normatif düşünce olarak görülür) insanlığın başına gelen tüm felaketlerin nedeni (i.e. din, mezhep ve kabile savaşları) ve insanlık için en büyük tehlike olarak görür. Cehaletin ortadan kaldırılıp yerine bilimsel bilginin getirilmesiyle insanlar özgürlüklerine kavuşacak ve sınırsız bir ilerleme sağlanacaktır. Bunun için de evrensel anlamda geçerli bir bilimsel çalışma yönteminin varlığı ve yine evrensel anlamda moral birliği söz konusudur.

Ancak modern zihniyetin topluma ve mekâna dair analizlerinde böylesi indirgemeci bir anlayışla hareket ederek her şeyin “bilimsel bilgi” ile anlaşılabilirliğini ve çözüme kavuşturulabileceği fikri günümüz gerçekleriyle uyumsuzdur. Günümüz toplumsal ve mekânsal süreçlerini anlamak için artık modernitenin kullandığı insanlık, ulus, sınıf, siyasal toplum, yurttaş gibi kategoriler yetersiz kalmaktadır. Yeni temerküz eden bu postmodern melez toplumlarda insanların bedenlerinin farklı moral, sosyal ve tıbbi söylemlerin oluşturduğu bir coğrafya haline geldiği (Parr, 2003), kitle tüketiminin genişlediği, uluslar arası seyahatlerin arttığı, metro-

pollerin dünya ekonomisi ve kültürünü yönetmeye başladığı, medya organları aracılığıyla popüler kültürün kitlelere yeni kültürel deneyimler ve yozlaşmalar yaşattığı, mekân ve yere bağlı kimlik politikalarında değişimlerin gözlemlendiği, toplumsal yapılar ile geleneksel kimlik ve benlik algılarının parçalandığı gözlemlenmektedir. Bu sebepten günümüz dünyasında mekânlara indirgemeci bir anlayışla yaklaşmak gerekir (Doğanay, 2011; Arı, 2010).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın hareket noktası Kaya (2010)'nın belirlediği problemdir. Kaya (2010)'ya göre Türkiye'deki coğrafya algısı ve uygulamaları yukarıda da örnekendirilen dünyadaki gelişmelere her zaman paralel bir seyir izlememektedir. ABD'deki akademik çalışmaları nedeniyle sekiz yıl aradan sonra yurda dönen Kaya, coğrafya camiasında birçok yeni sima ile karşılaşmasına rağmen akademik çalışmaların şekil ve niteliğinde önemli bir değişimi gözlemlemediğini belirtmektedir. Oysa özellikle Anglo-Sakson dünyada yaşanan toplumsal değişimlere paralel olarak coğrafya çalışmalarındaki bilimsel anlayış ve yaklaşımlar değişmiştir. Bu tespitten hareketle, bu çalışmada coğrafya öğretmenlerin coğrafyada üretilen bilgiye ve coğrafya eğitimine yönelik ne oranda modern ve postmodern bir tutuma sahip oldukları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın bundan sonraki kısmında ilk olarak modernite ve postmodernizm kavramları irdelenerek bunların coğrafya açısından sonuçlarına değinilecektir. Makalenin ikinci bölümünde de bulgular ile tartışmalara yer verilecektir.

1.2. Modernite ve Postmodernizm¹

Modernite kavramı ile yaygın kullanımı itibarıyla Avrupa'da 17.yy'dan itibaren gelişen Aydınlanma Düşüncesi'nin bir devamı niteliğinde akla dayanarak ilerleme ve çağdaşlaşma ifade edilir. Daha geniş anlamda Modernite:

“Batıda Aydınlanma sırasında ortaya çıkan toplum tipine işaret etmek için kullanılır: Kompleks bir işbölümü, endüstrileşme ve kentleşme, bilim ve teknoloji, politik ve etik bireycilik, liberal faydacılık ve toplum sözleşmesi teorisi, benlik ile ilgili belirli bir takım fikirler kümesi ve zımnen teolojik, açıkça da iyimser olan bir insani tarih tasarımı ile birlikte...kapitalist bir Pazar ekonomisinin hâkim olduğu toplum[dur]” (Hollinger, 2005: 4).

Bu haliyle modernite bir düşünüş ve yaşayış şekli (Çiğdem, 2002) ve “modern olmak [ise], artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir” (Jeanniere, 1993: 16). Modern olarak tanımlanan sosyal durumu tanımlamak için Bauman (2000)'a göre klasik sosyal teorinin ortaya koyduğu belli karakteristiklerden bahsetmek mümkündür. Bunlar: “standardizasyon”, “evrensellik”, “homojenlik”, “tekdüzelik” ve “açıklık” kavramlarıdır. Bu

meyanda modernite ilerlemeci ve çağdaştırmacı bir amaca yönelik olarak evrensel ve tek tipleştirici bir “kapsayıcı-meta anlatıya” (*grand narrative*) göndermede bulunur (Lyotard, 1984). Burada kastedilen sosyal bir durumu açıklamak veya düzenlemek ve bunun sonunda ilerlemeyi sağlamak için evrensel olduğu düşünülen bir teorinin işe koşulmasıdır. Bu kapsayıcı-meta anlatı ise kendisini özellikle Dekart’ın açtığı yolda yöntem dair bilimsellik iddialarında bulur. Bu bilimsellik anlayışı 18.yy ve belirli alanlarda 17.yy’da “sanatsal, kültürel, siyasal ve ahlaki epistemolojik sistemlerin normatif yapılarının yıkı[ması]” (Tanyeli, 2006: 66) suretiyle gerçekleştirilmiş ve modern dünya bu yıkımla başlamıştır (Tanyeli, 2006: 66). “Yıkımın hem müsebbibi hem de paradoksal olarak sonucu, dünyanın tüm boyutları ve bileşenleriyle akıl tarafından kavranabilir, yorumlanabilir ve yönetilebilir olduğuna duyulan pozitivist inançta temellenen yeni spekülatif epistemolojidir” (Tanyeli, 2006: 66).

Geleneksel ya da dini düşünceleri (normatif bilgiyi) sorgulanamadıkları ve akılla test edilemez oldukları gerekçesiyle reddeden modernite, bunun yerine Aydınlanma düşüncesinden devraldığı birçok konuyu kendi dogması haline getirmiştir. Hollinger (2005)’e göre bunları üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi yöntem açısından insanlığın epistemolojik bir birliğinden bahsetmesidir. Başka bir ifade ile evrensel anlamda geçerli bir epistemolojik kabuller kümesi mevcuttur ve bilimsel çalışmalarda bu evrensel geçerlilikler esas alınmalıdır. Bu sayede mantıklı/rasyonel herkesin kabul edilebileceği sonuçlara (kanunlara) ulaşılabilecektir. İkincisi, insanlığın moral birliğidir. Cehaletten kurtulmuş insanlara Hümanizm’in evrensel değerleri rehberlik edecek ve moral standartlar sağlayacaktır. Üçüncü önemli dogması ise gerçeğin (bilimsel gerçeğin) insanlığı özgür kılacağıdır. Sadece bilim ve evrensel değerlere sahip bir toplum gerçekten özgür ve mutlu olacaktır.

Ancak dünyada özellikle 1970’lerin başlarında yaşanan ekonomik buhran sonucu stokların eritilememesinin getirdiği sorunlar (Harvey, 1989) ile 1960 sonlarında yaşanan çalkantılı zamanlar ve bunun sonucunda meydana gelen değişimler postmodern teorinin tüm sosyal bilimlere ve dolayısıyla beşeri coğrafyaya girmesine neden olmuştur. Bu dönemden sonra esnek birikim modeli tüketime dayalı radikal bir bireyciliğe yol vermiş ve ulus-devletlerin vatandaşlarının kimliklerini güven altına aldıkları standartlaşmış zaman ve mekân algılarına meydan okumalar başlamıştır (Morgan, 2000). Bu ise insanların sosyal kimliklerini oluşturmak için zamanla ve mekânla yeni bir ilişki kurmalarına neden olmuştur (Huysen, 1986). Bunun günümüzde üç ana sonucu görülmektedir. Birinci sonucu insanların mekânla kurdukları ilişkinin giderek daha az toplumsal ve daha fazla öznel hale gelmesidir (Öztürk, 2007). Günümüzde insanlar geleneksel olarak üzerine inşa ettikleri Türk’lük, Ankaralılık gibi kavramlara ek olarak kendilerini kaynağını genellikle küresel akışlardan alan feminist, çevreci, anti-emperyalist gibi kavramlarla tanımlamaktadırlar. İkinci önemli sonucu mekânlara yüklenen geleneksel anlamların

değiştirilmesidir (ya da yozlaştırılmasıdır). Örneğin, bazıları tarihi ve mekânları yeniden eleştirel bir okumaya tabi tutmakta ve bu bağlamda yerel tarih ve coğrafyaya önem vermektedir. Bu sayede, önceden ihmal ettiğimiz ya da görmezden geldiğimiz bazı mekânları yeniden canlandırmak ve sahip çıkmak söz konusu olmaktadır. Ancak bu her zaman olumlu bir seyir izlememekte ve “mekâna ait geleneksel değerlerin bir tüketim metası haline getirilerek yeni algılar kazandırılması” (Öztürk, 2007: 23) söz konusu olabilmektedir. Bir sahil şeridinin turizme açılmasıyla orasıyla ilgili geleneksel değerlerin yerini tüketim değerlerinin alması bu duruma örnek olarak verilebilir. İnsanların zaman ve mekânla kurdukları yeni ilişkinin üçüncü önemli sonucu ise günlük hayatımızda giderek artan oranlarda medyanın (sadece kitle medyası değil, günümüzde özellikle sosyal ağlarla ön plana çıkan İnternet medyası) ve onu kontrol eden güçlerin oluşturduğu ‘gerçekliğin’ aldığımız kararlardaki etkisiyle ilgilidir. Hangi mekânın bizim için uygun ve hangilerinin sakıncalı olduğu gibi algıları takip ettiğimiz medya aracılığı ile öğrendiğimizden içinde yaşadığımız şehirdeki mekânlarla ilgili bile çoğunlukla medya filtrelemesi ile görüş sahibi olmaktadır (Öztürk, 2007).

Bu bağlamda, Baudrillard (1990) “toplumsal” adı verilen bir kategoriden artık bahsetmenin mümkün olamayacağını belirtir. Çünkü günümüz dünyasında toplumsal olarak gösterilen şey medya aracılığı ile oluşturulmuş bir imajdan ibarettir. Biz bu imajı bize yansıtıldığı kadar anlayabiliriz ve gerçeklik algımız Baudrillard’ın ifadesiyle bu “simülasyon” sonucunda oluşur. Yani hakikat yerine sanal bir gerçekliğe inanmış oluruz. Dolayısıyla “imajın, medyanın, enformasyonun, tüketim ve eşya fetişizminin her şey haline geldiği bir çağda toplumsal, artık, ona modernite teorisyenleri tarafından izafe edilen gerçeklik türüne sahip değildir” (Hollinger, 2005: 198).

Toplumsal yapıların çözüldüğü ve “gerçeklik” algımızın saptırıldığı bir çağda postmodernizm için tüm gruplar, toplumlar, ülkeler için geçerli bir sistem/kuram/tekil bir gerçeklik söz konusu olamaz. Bu sebepten ötürü Dear ve Flusty (2002: xi) postmodernizmi “radikal bir ontoloji ve kurallı bir belirsizlik” olarak düşündüklerini belirtmektedirler. Burada postmodernist araştırmacı genel geçer bir bilgi/kanun oluşturmak yerine çalıştığı toplumsal kesimleri anlamaya onların eylemlerini yorumlamaya çalışır. Böylesi bir çaba da doğal olarak eklektik çalışmaların önünü açacaktır. Tek bir disiplin çerçevesinde hareket etmek yerine birçok disiplinin katkılarıyla analizlerini gerçekleştirecektir. Çünkü postmodernist araştırmacılar epistemolojik açıdan farklı grupların/bireylerin kendi gerçekliklerini betimlemekten ziyade “anlamayı” amaçlar. Bu sebepten onlar nicel çalışmalar yerine çalışılan konuyu derinlemesine anlamayı sağlayacak eklektik, esnek, yorumlayıcı yani nitel çalışmaları benimserler.

1.3. Modernite ve Postmodernist Düşüncenin Coğrafya Açısından Sonuçları

Modern zihniyet mekân, değişim, zaman, dağılım ve etkileşim gibi coğrafyanın temel kavramlarını rasyonel bir yaklaşımla standart hale getirir ve bu kavramlarla ilgili algılarımızı ve anlamlandırmalarımızı tekdüzeleştirir. Dolayısıyla zaman (tarih) ve mekânın anlamlandırılmasında standart kalıplar kullanılır. Örneğin, toplulukları modern bir yapı olan ulus-devlet çatısı altında toplamak için standartlaştırılmış bir zaman (özellikle tarihin belli aşamalarında ne olduğu ve bunun sonuçlarıyla ilgili olarak) ve mekân (mekânların nasıl düzenlenmesi gerektiğine yönelik olarak, örneğin kamusal alan özel alan ayrılarının yapıyor oluşu) algısına ihtiyaç duyulmuştur. Herhangi bir mekânda tarihin/zamanın herhangi bir diliminde yaşananların rasyonel ve standart açıklamaları olduğu kabul edilir. Bir mekânın insanlar için psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılarından taşıdığı değer oluşturulan standartlarla açıklanır. Bu standartlaştırma işleminde ise temel hareket noktası genel geçer varsayımlarda bulunan kalkınma, nüfus teorisi gibi büyük anlatılardır. Bunlar çok çeşitli olmakla birlikte temel ortak noktaları neden-sonuç ilişkisi içerisinde gelecekteki olayları tahmin etme iddialarıdır.

Zamanın ve mekânın standart anlatılar yoluyla betimlenmesinin en önemli sonucu ise insanlara yüklenen kimlik ve benlikle ilgilidir. Modern anlamda kimliğimizi oluşturan en önemli iki boyut tarihsel geçmişimiz (hangi soydan ya da milletten geldiğimiz gibi) ile mekânsal bağlılıklarımızdır (hangi köy, kasaba, şehirde doğduğumuz, yaşadığımız ve bu yerlerdeki konuşulan dil, uygulanan din ve diğer kültürel pratikler). Bunlarla ilgili kabullerimiz, epistemolojik (nesnel, rasyonel ve objektif) bir üst anlatı ile “ispatlanmış”sa bizim kimliğimizde inşa edilmiş demektir (modernite projesine göre ideal kimlik şu şekilde olmalıdır: bir ulusun üyesi, hümanist değerlere sahip bilinçli bir vatandaş).

Böylesi bir coğrafya ve mekân algısının coğrafya eğitimi açısından sonuçları irdelendiğinde, coğrafya bilimi tarafından “bilimsel yöntemle” ortaya konmuş bilgiler gerçek (doğa yasası) olarak algılanır. Özellikle coğrafya dersi öğretim programı ve ders kitapları bilimsel çalışmalar sonucu elde edilen bilgileri içerdiği için bunlarda yer alan bilgiler “şimdilik” tek doğru ve gerçek olarak kabul edilir. Öğretmenlerin en önemli görevi de bu bilgileri öğrencilere aktarmak olarak ortaya çıkar. Coğrafya eğitiminin amacı toplumları daha bilinçli, doğayla uyumlu ve refah kılmak olduğu düşünülürse, coğrafya eğitimi aracılığıyla yeni nesillere modernite düşüncesi kapsamında belirlenmiş ilkeleri, algıları ve kültürün benimsetilmesi amaçlanır. Çünkü bu ilkeler rasyonel bir ethosa dayanmaktadır ve insanlara çağdaşlaşmanın ve ilerlemenin yegâne yolunu göstermektedir. Böylesi bir coğrafya eğitiminin geçen bireylerden sonraki hayatlarında coğrafi bilgiyi kullanırken örneğin bir

mekânı düzenlerken ya da sosyal ilişkiler kurarken, rasyonel ve akılcı oldukları bilimsel yöntemle kanıtlanmış kararlar vermeleri beklenir. Burada bahsedilen “bilimsel yöntem” değerlerden bağımsız ve objektif olarak varsayıldığı için farklı mekân (kültür) ve zamanlarda kullanılabilirler.

Postmodernist düşünce modernitenin oluşturmaya çalıştığı bütüncül bir mekân ve toplum tasavvurunu reddeder. Postmodernistler Foucault (1999)’ın ortaya koyduğu düşünce çerçevesinde toplumsal bütünlük idealini bireyler üzerinde iktidar kurma ve onları (birbirini besleyen bilgi-iktidar ilişkisi çerçevesinde oluşturulan) bilgi yapıları sayesinde kontrol altında tutma vesilesi olarak gördüğü ve buradan çıkan sonucun totaliteryanizm olduğu için karşı çıkarlar. Örneğin, Foucault (2003) toplumda bir mahkûmun, askerin ya da öğrencinin yaşamlarının birbirlerine çok benzer şekillerde düzenlenmiş olmasının nedenini toplumun üyeleri arasında bir standart oluşturma (normalizasyonu sağlama) ve bu sayede onları iktidar tarafından oluşturulmuş bilgileri kolayca kabul edecek bir psikolojik, mekânsal ve sosyolojik altyapıya sahip kılma amacıyla açıklar. Böylesi bireylerden oluşan toplumu da “bilim” aracılığı ile disiplin ve kontrol altında tutmak oldukça kolay olacaktır. Bu bağlamda bilim (bilgi), Foucault (1999)’a göre insanların düşünce ve davranışlarını belirleyen bir iktidar modudur. Bilimselliğin belirlediği çerçevede normatif davranış kalıpları (mekânsal, ahlaksal, toplumsal, cinsel vs.) oluşturulmakta ve insanlar bunlara uymaktadır.

Dolayısıyla Foucault’ta bize sunulacak toplum ve mekân algısı (ya da Baudrillard’ın ifadesiyle simülasyonu), hakikat yerine dominant yapıların/iktidarın/gücü elinde bulunduranların kararları neticesinde şekillenen ve onların iktidarının sürmesine yarayan bir bütüncülük algısıdır. Bu sebepten ötürü postmodernist coğrafya yazımında mekânsal ve toplumsal analizlerde vurgu bütünlük yerine “heterojenlik, çoğulluk, gerilim, geçici mutabakat, ihlal ve aşırılık üzerinedir” (Hollinger, 2005: 193). Postmodernist coğrafya çalışmaları bu sayede mekânsal düzenlemeler aracılığı ile toplum tarafından dışlanmış, ötekileştirilmiş, sindirilmiş grupların “sesini duyurmak” gibi bir politik amaç da güder. Çünkü postmodernistlere göre bilgi tarafsız ve nesnel değildir, daima öznel ve genellikle politik bir amaca hizmet eder.

Postmodernitenin bütüncüllüğü reddetmesinin en önemli sonucu bireyin kimliği üzerine ya da benlik duygusu üzerine olanıdır. Çünkü geleneksel anlamda bireyler kimliklerini içine doğdukları aile, grup, millet, dil ya da tarih gibi bütüncül anlatılar üzerinden oluştururlar. Bu kategorilerin hepsinin mekânsal bir boyutu vardır. Bir milletin var olduğu, bir dilin konuşulduğu ya da bir tarihin yazıldığı mekânlar gibi. Ancak postmodernist coğrafyacılar kimliği/benliği tanımlamak için bu kategorilerle yetinmezler. Postmodernist coğrafyacılar kimlik ve benliğin oluşmasında insanların etkileşimde buldukları mekânların (ve o mekândaki kültürün)

etkisini merkeze koyarlar (örneğin bkz. Flack, 2007; Prorok, 2007). Günümüz insanların faaliyetinde bulunduğu fiziki, sosyal, sembolik, duygusal ve sanal mekânların çeşitlenmesi onların kimlik ve benlik algılarında değişimlere neden olur. Bundan dolayı sabit/stabil bir benlik/fail yerine devamlı suretle yeniden tanımlanan/akışkan bir benlik/fail söz konudur.

Postmodernizmin coğrafya açısından bir diğer sonucu “bilginin geçerliliği” ya da postmodernistlerin tercih edeceği şekilde “bilginin nasıl temsil edildiği” ile ilgilidir (Hubbard vd., 2002). Modern coğrafyacılar için dünyanın objektif olarak bilinebileceği fikri ağır basar. Bununla ifade edilmek istenen şey, coğrafi çalışmalar sonucu oluşturulmuş “bilgi”nin dünyadaki gerçekliği tam olarak yansıttığı/tasvir ettiği. Örneğin, eğer bilimsellik ilkelerine uygun bir çalışma ekonomik bir bunalımın sosyal patlamalara neden olacağı şeklinde bir sonuçtan bahsediyorsa, ekonomik bunalımın olduğu her yerde modern coğrafyacı sosyal patlama bekleyecektir. Bu sebepten, geleneksel coğrafyacılar/coğrafya öğretmenleri örneğin ders kitaplarında aktarılan bilgileri problematize etmezler. Ancak post-modern coğrafyacılar açısından gerçekliğin objektif ve tam bir şekilde ifade edilmesi/yansıtılması imkânsızdır. Çünkü bilgi bağlamsal ve sosyal olarak oluşturulur (Sidaway, 2000; Barnes ve Gregory, 1997; Thrift, 2000). Bu sebepten postmodern coğrafyacılar her ekonomik bunalımın olduğu yerde sosyal bir patlama beklemeyebilir. Çünkü insanların benzer olaylar karşısındaki tutumlarının çelişkili, akışkan ve belirsiz olabileceğini varsayarlar. İnsanlar/toplumlar farklı hayat tecrübeleri ve kültürlerinden (mekânlar) geldiklerinden onların tutumlarını etkileyen farklı faktörler söz konusu olabilir. Bu sebepten insan/toplum tutumlarını genel teoriler çerçevesinde değil, o mekâna özgü oluşturulmuş ve insanların mekânları nasıl yorumladıklarını anlamaya odaklanmış teoriler çerçevesinde anlamaya çalışırlar (Norton, 2006).

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örneklemini Kayseri ili ve çevresinde çeşitli okul türlerinde (Düz lise, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi olmak üzere) görev yapmakta olan 21 coğrafya öğretmeni oluşturmaktadır. Mülakata katılan öğretmenlerin 6’si bayan 15’i erkektir. Öğretmenlerin tamamı yedi yıl ve üzeri bir mesleki deneyime sahiptir. Ancak analizlerde öğretmenlerin çalıştığı okul türü, cinsiyetleri ve mesleki kariyerleri bir değişken olarak alınmamıştır. Çünkü öncelikli amaç çeşitli değişkenlerden bağımsız bir şekilde öğretmenlerin konuyla ilgili halihazırdaki tutumlarını anlamaktır. Ancak bulgular kısmında da görüleceği gibi verilen cevaplar arasında ge-

nellikle büyük farklılıklar mevcut değildir. Bu bizi farklı değişkenler arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna götürür.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Veri toplamak için yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış mülakat sosyal bilimlerde araştırmacının yapıldığı konuyla ilgili cevapların almasına imkân tanınması, ancak bunun yanında araştırmacı tarafından daha önce düşünülmeyen konuların mülakat sırasında gündeme taşınması açısından esneklik sağlaması, katılımcıların önem verdikleri hususları dile getirmelerine imkân tanınması gibi avantajları nedeniyle en çok kullanılan veri toplama tekniklerinden birisidir (Bryman, 2001; Robson, 1994; Mason, 1996). Yarı-yapılandırılmı mülakat tekniğinin doğasına uygun olarak her katılımcıya araştırmacı tarafından başlangıçta belirlenen soruların soruluş sırası, şekli ve soru sayısı farklı olmuştur (Bryman, 2001; Robson, 1994; Mason, 1996). Tüm mülakatlar öğretmenlerle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Genellikle 25 ila 30 dakika arasında süren bu mülakatlar çoğunlukla öğretmenlerin boş derslerinde ve öğretmenler odasının bir köşesinde ya da bazı durumlarda müdür yardımcılarının odalarında gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar 2011 yılı Nisan-Mayıs aylarında gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Mülakatlar katılımcıların izni ile dijital kaydediciye kaydedilmiş ve sonrasında word ortamında yazıya dökülmüştür. Analizler bu veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre öncelikle her bir öğretmenin mülakat dökümlerinin çıktıları alınmıştır. Bu çıktıların kenarları kodlama amacıyla kullanılmıştır (Silverman, 1993 & 2000). Kodlama sırasında araştırmacı tarafından sorulan sorulardan ziyade veriden (katılımcının söylediklerinden) hareket edilmiştir (Silverman, 1993 & 2000). Elde edilen kodlar sonrasında belli temalar altında birleştirilerek bir araya getirilmiştir (Silverman, 1993 & 2000). Araştırmada gizliliği sağlamak amacıyla öğretmenlerin isimleri yerine kodlama kullanılmıştır. Bulgular kısmında öğretmen alıntılarında öğretmenlerin ismi yerine “mülakat dökümü” kelimesinin kısaltılmışı olan MD kullanılmıştır. Böylece MD1’den başlamak üzere MD21’e kadar kod oluşturulmuştur.

2.4. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmanın iç geçerliğini (inandırıcılığını) artırmak için görüşme formu geliştirilirken ilgili literatür dikkate alınmıştır. Kaydedilen görüşmeler word ortamında yazıya geçirildikten sonra katılımcılara e-posta yoluyla gönderilerek düşün-

celerini yansıtmayan herhangi bir hususun var olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcı öğretmenlerden sadece bir tanesi e-posta yoluyla dönüt vererek daha önce iyi açıklayamadığını düşündüğü konuda daha ayrıntılı bilgi vermiştir. Araştırmanın dış geçerliğini (aktarılabiliğini) artırmak için araştırma süreci ve bu süreçte yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Araştırmanın iç güvenilirliğini (tutarlılığını) artırmak için bulgular doğrudan alıntı yapılmak suretiyle verilmiştir. Bulgulara tekrar tekrar okunarak aşinalık kazanıldıktan sonra kodlama işlemine geçilmiştir. Kodlamalar genellikle görüşme sırasında sorulan sorular çerçevesinde oluşturulduğundan, bir yüksek lisans öğrencisinin yaptığı ikinci kodlama yüzde seksen beş oranında aynı sonuçları vermiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde analizler sonucu elde edilen bulgular iki ana tema çerçevesinde sunulup tartışılacaktır.

3.1. Öğretmenlerin Bilim Algıları

Coğrafya öğretmenlerinin coğrafi bilginin doğası ve bu bağlamda “bilimsel bilginin” göreceliği hakkındaki görüşleri onların postmodern coğrafyalar açısından nerede durduklarını ortaya koyacak önemli göstergelerden birisidir. Modern anlayışın bilgiye ve bilimselliğe yüklediği anlam genel anlamda aydınlanma ideali çerçevesinde pozitivisttir (Hollinger, 2005). Pozitivist bir çerçeveden dünyaya bakıldığında modern coğrafya anlayışlarında ve bu bağlamda mekâna dair üretilen bilgi eğer “bilimsellik” adı verilen bir epistemolojik ve ontolojik çerçeve içindeyse bu bilgi yanlışlanıncaya kadar tek ve genel doğru olarak kabul edilir. Üretilen bu bilgi objektif, nesnel, değerlerden bağımsız ve evrensel kabul edildiğinden farklı mekânlara ve sosyal durumlara rahatlıkla uygulanabilir. Bu varsayımın temelinde insanların rasyonel olduklarına dair bir inanç vardır (Sarup, 1993).

Rasyonel insanlar rasyonel kararlar alıp rasyonel tutumlar sergileyeceklerinden, onların tutum, davranış ve düşüncelerinin objektif olarak çalışılması bize insana ve onun mekândaki işlevlerine dair doğru bilgileri verecektir. Bu bilgiler toplumu ve mekânları düzenlemek/planlamak için kullanıldığında modernitenin ideali olan ilerlemiş topluma kavuşulacaktır.

Araştırmada yer alan öğretmenlere coğrafi bilginin sorgulanıp sorgulanamayacağı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla ne kast edildiğini tam olarak algılamayan bazı öğretmenler için bunun devamında “örneğin fakültede okurken kullandıkları ders kitaplarındaki bilgilerin tartışma konusu edilip edilemeyeceği” sorulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden büyük çoğunluğu (on beş öğretmen) eğer

bilimsel yöntem takip edilmişse ortaya çıkan sonuçların gerçek olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin 9 nolu mülakat dökümünde bu konuda şu yorumda bulunulmuştur:

“Coğrafya bir bilimdir. Bir disiplinin bilim olarak kabul edilebilmesi için onun bilimsel bir süreç sonucunda oluşturulması gerekir. Dolayısıyla coğrafya disiplini içinde oluşturulmuş bilgiler eğer bilimsel anlamda geçerli bir şekilde üretilmişlerse doğru olarak kabul edilirler”. MD9

Benzer şekilde araştırmaya katılan öğretmenlerden on yedi tanesi coğrafi bilginin yansız ve objektif olması gerektiğine vurgu yapmışlardır:

“Coğrafi bilgi objektif ve tarafsız olmalıdır. Eğer öyle değilse zaten biz bunu öğrencilere aktaramayız. Aksi takdirde herkes kendince hiçbir yönetime bağlı kalmaksızın ortaya birtakım fikirler öne sürüp bunun coğrafya olduğunu iddia ederler.”MD1

Bunun yönteminin nasıl olduğunu ise başka bir öğretmen şu şekilde dile getirmektedir.

“Eğer coğrafya bir bilimse göreceliği nasıl kabul edebiliriz. Biz öğrencilere coğrafyanın kendi özel araştırma yöntemleri olduğunu anlatıyoruz. Buna göre önce bir hipotez oluşturup bunu tamamen objektif bir şekilde deneysel bir süreçle test etmek gerekiyor. Sonuçta hipoteziniz ya doğrulanır ya da yanlışlanır. Bilim kümülatif olduğu için sizden sonraki başka bir araştırmacı da sizin bulgularınızdan hareketle yeni bir deney düzeneği oluşturup bilimi bir sonraki aşamaya taşır.” MD3

Ancak doğal olarak ders kitaplarındaki bilgilerin her zaman doğru olmayacağı da birçok öğretmen tarafından dile getirilmiştir. Ancak burada vurgu daha ziyadesiyle kitaplarda yer alan bilgilerin şimdilik eksik ve yeterince bilimsel olmayışları ile akademisyenlerin yetersizlikleri ile açıklanmaktadır:

“Ders kitaplarını geçin ÖSYM'nin bile sorduğu sorularda hatalar çıkıyor. Belli konularda akademisyenler bile birleşmiyorlar. Her biri farklı şeyler söyleyebiliyorlar....tabi bunun nedenleri her insanın mükemmel olmayışı...mesela son dönemlerde ortaya çıkmış bilgileri belki takip etmediklerinden yanlışlar oluyordur. Ya da zaten dünyaya dair her şeyi daha bilmiyoruz ki....Bildiklerimiz bilmediklerimizin belki de yüzde onudur. Zamanla bilim geliştikçe onları da öğreneceğiz”. MD10

Bir başka öğretmen ise özellikle coğrafyadaki kavram yanlışlarına vurgu yapmakta ve bunun en önemli nedenin ise toplumda bilimsel anlamda yeterince bir bilinç oluşmadığına dayandırmaktadır:

“Bizim toplumumuzdaki en önemli problem zaten coğrafyayı tabana yayamamak olmuştur. Öğrenciler anne, babaları ya da dedelerinden birçok yanlış bilgiyle geliyorlar sınıfa. Mesela bulutlar nasıl oluşur, ya da dünyanın hareketleri gibi. Biz coğrafyaya dair bilimsel bilgileri maalesef topluma hala yayamıyoruz. Akademisyenler kendi fildişi kulelerinde bir şeyler yazıp çiziyorlar ancak bunlar topluma mal edilemiyor.” MD11

Oldukça azınlıkta olmasına rağmen yukarıda dile getirilen hâkim görüşün aksini dile getiren öğretmenler özellikle fiziki ve beşeri coğrafya arasındaki farka dikkat çekerek ikisinin aynı şekilde çalışamayacağını ve beşeri coğrafya çalışmalarında evrensel gerçekliklerden bahsedilemeyeceğini belirtmektedirler:

“Coğrafyanın iki ana konusu vardır. Beşeri coğrafya çalışmalarında evrensel anlamda tek bir gerçeğin varlığını iddia etmek biraz fazla iyimserlik olur sanırım. Örneğin, bizim okulda genellikle bu bölgeden insanlar çalışıyorlar. Kültürlerinin aynı olmasına karşın o kadar çok farklı düşünceler ortaya çıkıyor ki. Şimdi bunlarla ilgili herhangi bir tespit yapmaya kalksak neyi gerçek olarak ortaya koyacağız?” MD5

“Sosyal bilimlerde kesin bir doğrudan ya da tek bir gerçekten bahsetmek mümkün değildir. Coğrafyada doğal bilimlerle sosyal bilimler arasında bir köprü olduğu için birçok yönüyle sosyal bilimler içinde değerlendirilebilecek bir disiplindir. Bundan dolayı sosyal olaylarda tek bir doğru ya da gerçekten bahsetmek mümkün değildir.” MD15

Yukarıdaki analize bakıldığında araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun postmodern anlamda bir bilimsellik anlayışına sahip olmadıkları görülmektedir. Çünkü yukarıda MD5 ve MD15 öğretmenlerinin belirttikleri gibi (onlar adını koymasalar da) postmodern anlayışta tekil gerçeklikler yerine görecelik söz konusudur. Postmodernistler insandan bağımsız ve keşfedilmeyi bekleyen bir “gerçeğin” var olduğuna inanmazlar. Çünkü onlara göre bilgi sosyal olarak oluşturulmuştur (Hubbard vd., 2002). Bilgi bizi gerçekliğe götüren şey olduğuna göre herkesin gerçeği birbirinden farklı olacaktır. Çünkü herkesin bilgi oluşturması birbirinden farklıdır. Bu bağlamda tekil gerçeklik yerine çoğul gerçekliklerden bahsedilir. Kişiden kişiye, mekândan mekâna, zamandan zaman değişen gerçeklikler söz konudur (Sidaway, 2000).

Postmodernizmde epistemolojik anlamda da değerlerden bağımsız bir gözlemin olamayacağı düşünülür (Sardar, 2002). Araştırmaya katılan ve yukarıda belirtilen fikirleri öne süren öğretmenlerin birçoğu modernist bir anlayışla “bilimsel bilgi”nin değerlerden bağımsız olması gerektiğini ve bu bağlamda bilim adamının gözlemlerinde tarafsız ve objektif olacağını düşünürlerken, postmodern bilim anlayışında ve dolayısıyla postmodern coğrafya anlayışında gözlemler hiçbir zaman tarafsız değildir (Hubbard vd., 2002). Bu bilim adamının bilinçli bir şekilde yaptığı bir şey de olmayabilir. Bir bilim adamının hayat deneyimleri, okuduğu kitaplar, içinden geçtiği eğitim sistemi gibi birçok faktör onun dünyaya baktığı pencereyi inşa eder. Yaptığı gözlemlerde bu pencereyi kullandığı için araştırmanın tasarımından analizlerin yapılabildiği raporlaştırma aşamasına kadar kendi kişisel değerleri araştırmaya dâhil olur. Araştırmacının yaptığı seçimler örneğin gözlemlediği bir olayı

betimlemek için kullandığı terimler ve kavramlar, araştırma için kullandığı veri toplama yöntemleri, topladığı verinin geçerlilik ve güvenilirliğine dair kabulleri kişisel tercihler sonucu oluşur. Örneğin, bir veri kümesinde kimlerin seslerinin daha gür çıkacağına araştırmacının yaptığı seçimler belirleyecektir (Hubbard vd., 2002).

3.2. Coğrafya Eğitimi

Yukarıda değinilen temayla doğrudan ilişki ikinci tema ise coğrafya öğretmenlerinin coğrafya eğitimine nasıl yaklaştıkları ile ilgilidir. Modern anlamda coğrafya eğitiminin ajandası, pozitivist bir bilimsellik anlayışı çerçevesinde oluşturulmuş olan büyük anlatıların (genel teorilerin) öğrencilere aktarılması suretiyle onlara modern bir kimlik/benlik kazandırmak ve en nihayetinde toplumun ilerlemesini (çağdaşlaşmasını) sağlamak olarak özetlenebilir. Buna paralel olarak oluşturulan coğrafya müfredatı ise Morgan (2000)'in “gerçekler müfredatı” olarak adlandırdığı bir müfredat yaklaşımına tekabül etmektedir. Bu müfredat anlayışına göre coğrafya müfredatı gerçek dünyayı yansıtan bir ayna görevi üstlenir. Mekâna dair (mekânın objektif olarak bilinebilecek ve ölçülebilecek özellikleri) unsurların betimlenmesinden pozitivist anlamda genellemelere doğru bir çizgi izler (Morgan, 2000). Böylesi bir müfredat anlayışında öğretmene düşen görev, yeryüzü ve insanlara dair “gerçek” bilgileri içeren müfredatın öğrencilere aktarılması şeklindedir. Burada çıktının öğrenciler için aynı olması beklenir.

Buna karşın postmodern coğrafya eğitimi anlayışı her türlü “tekil doğruyu”, “genel geçer fikri”, “tekil gerçeği”, “bireye dayatılan benlik algısını” ve “ilerleme/çağdaşlaşma” fikrini problematize eder. Toplumlar postmodern şartlar neticesinde parçalanmış olarak görüldükleri için, herkesi/her grubu kapsayacak tekil gerçekliklerden bahsedilemez. Modernitenin insan dışında sabit bir dünyanın olduğu ve buna uygun yöntemlerle ulaşılabileceği fikrini ret ederek dünyanın çeşitli araçlarla (müfredat, ders kitabı, öğretmenin söylemleri gibi) nasıl temsil edildiğine odaklanır. Morgan (2000)'in belirttiği gibi dünya bir “metin” gibi okumaya tabi tutulur. Böylece mekânlar aynı bir roman gibi okunabilir ya da tablo gibi yorumlanabilir. Nasıl bir metnin anlamı okuma işlemi sırasında her bir okuyucu tarafından farklı şekillerde ortaya çıkarılıyorsa, mekânlarda aynı şekilde her bir kişi/grup tarafından kendi okumaları sonucu anlamlandırılacaktır (Flack, 2007). Dolayısıyla “doğru” bir yorumdan bahsetmek imkânsız olduğundan dünyaya bakmanın üstün bir yolu da yoktur (Morgan, 2000). Bu postmodern şartların eğitime yansımaları Hargreaves (2003) üç başlık altında toplar. Buna göre bu zamanlarda öğrencilere neyin öğretileceği; öğretimin nasıl en iyi olacağına dair bilimsel bulgular ve konuların neden (hangi amaçla) öğretileceği üzerinde etik/moral açıdan bir uzlaşmaya varmak gittikçe güçleşmektedir.

Öğrencilere neyin öğretilmesi gerektiği ve bu bağlamda ders kitapları ya da müfredattaki bilgilerin insana dair tekil gerçeği yansıtıp yansıtmadığı hususlarında araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin çoğunluğunun Morgan (2000)'nin belirttiği “gerçekler müfredatı” anlayışını benimsedikleri görülmüştür. Öğretmenlere coğrafya eğitimiyle neyi amaçladıklarını en genel şekilde belirtmeleri istendiğinde verilen cevapları üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

İlk olarak sekiz öğretmene göre coğrafya eğitiminin amacı, öğrencileri öncelikle Atatürk, vatan ve millet sevgisi kazandırmak ve ülkenin kalkınması için topluma faydalı bireyler haline getirmektir:

“Bizler MEB’in koyduğu çerçeve bağlamında işe yaklaşıyoruz. Buna göre Atatürk İlke ve İnkılapları çerçevesinde vatanını ve milletini seven bireyler yetiştirmektir.” MD16

“Tabii ki bu topluma hayırlı olacak, bu vatanın gelişmesine katkı sağlayacak bireyler istiyoruz.” MD14

İkinci grupta ise yedi öğretmen daha çok coğrafyanın tanımı üzerinden coğrafya eğitiminin amaçlarını belirtmişlerdir. Bunlar ise genellikle herhangi bir coğrafya kitabında var olan coğrafya tanımlarıyla uyuşmaktadır:

“Öğrencilere insan ve yer arasındaki ilişkinin doğasını, özelliklerini, yeryüzündeki yaşantımızın sürdürülebilir bir şekilde nasıl olabileceğini ortaya koymaktır.” MD4

“Coğrafya kelime itibarıyla yeryüzünü tasvir etmek demek olduğuna göre, öğrencilere yeryüzünün ve doğal olarak burada yaşayan insanlarla ilgili bilgi vermektedir.” MD6

“İnsanla çevre arasındaki etkileşimler sonucu oluşan faaliyetleri neden-sonuç ve dağılışı ilkeleri uyarınca ve coğrafya metotları kullanarak nasıl sentezlediğini anlatmaktır.” MD10

Üçüncü grupta ve nispeten oldukça azınlıkta yer alan (dört öğretmen) ise coğrafyanın gençleri bilinçli birer vatandaş olarak kendine güvenen, özgür ve çeşitli becerilere sahip bireyler olarak yetiştirmek amacını taşıdıklarını belirtmektedirler:

“Coğrafya özgürlük demektir. Öğrencilere mekânla ve onun üzerinde şekillenen kültürlerin çeşitliliğini aktarıp onların olgun bir vatandaş ve özgür bir birey olarak kişiliklerini oluşturmalarını sağlamaktır amacımız”. MD7

“...Coğrafyanın öğrencilere en önemli katkısı bence onları eleştirel bir birey olarak yetiştirmek noktasındadır. Toplumdaki farklılıkları, iktidar mücadelelerini, dışlanmışlara karşı, onların bu hale gelmelerindeki nedenleri sorgulayabilen ve bunu düzeltmek için çaba sarf eden bireyler yetiştirmek olmalı amacımız. Tabii burada sadece ülkemiz açısından değil, tüm dünya açısından bu analizleri ve sorgulamaları yapabilmeli.” MD15

Yukarıda alıntılanan cümlelerin fillerine bakıldığında öğretmenlerin birçokunun bilinçaltında coğrafya eğitimine nasıl yaklaştıkları konusunda dikkat çekici bulgulara rastlamak mümkündür. Bu filler “yetiştirmektir”; “ortaya koymaktır”; “istiyoruz”, “vermektir” şeklinde sıralanabilir. Buradan aslında araştırmaya katılan birçok öğretmenin öğretim-öğrenim sürecinde kendilerine öğrencilere hâlihazırda oluşturulmuş bilgileri aktarma rolünü biçtikleri görülmektedir. Amaçlanan öğrencinin kendi doğrularını kendisinin bulmasına yönelik bir ortam hazırlamak yerine onlara kendinde olan ya da ders kitaplarındaki “sorunsuz” bilgileri aktarmaktır. Ancak son iki alıntıda öğrencilerin sorgulama yapmaları ya da kendi kişiliklerini oluşturma gibi bizzat aktif olarak yapabilecekleri şeylerden bahsedilmiştir. Bu haliyle azınlıkta olmakla birlikte bu öğretmenlerin kendilerine kolaylaştırıcı rolü biçtiği gibi bir varsayıma varılabilir.

Postmodernist coğrafyacılar mekânlar gibi müfredatı bir “metin” olarak görmelerinin sonucu öğretmenlerin “bilgi” öğretmediklerini bunun yerine tercih edilen bir “diskuru” öğrettiklerini belirtirler (Morgan, 1996). Öğretmenlere bu ifadeye katılıp katılmadıkları sorulduğunda büyük çoğunluğu kitaplardaki ve müfredattaki bilgilerin bilimsel çalışmalar sonucu kümülatif bir şekilde zaman içinde oluşturulduğunu ve bu bilgi birikimine coğrafya adı verildiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, müfredat ya da ders kitabı aracılığı ile verilen bilgileri sorunlaştırmak aslında coğrafyayı sorunlaştırmak ve bu da kendi bacağına kurşun sıkmak gibi bir şey olarak algılanmıştır. Ancak birkaç öğretmen bu ifadeye hak verdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin,

“Müfredat oluşturulurken öncelikle ihtiyaç analizleri yapılıyor. Bu analizler sırasında ise toplumun kültürel yapısı, devletin ideolojisi vs. gündeme taşınıyor... Bu tür etkiler sonucu oluşmuş müfredat tabii ki belli bir zihniyeti temsil edecektir. Dünyaya o zihniyet nasıl bakıyorsa ona göre şekil alacaktır”. MD12

Postmodernistler coğrafya müfredatını ya da ders kitaplarını bir gerçekler manzumesi olarak görmedikleri için (çünkü oradaki söylem sadece tek bir yorumu, onu hazırlayanların yorumunu göstermektedir) müfredatı ya da ders kitaplarını yaratıcı bir şekilde yorumlamaya ve onlar içinde kendi rotalarını kendileri belirlemeye çalışırlar (Morgan, 1996). Müfredatın ya da ders kitabının ifadelerini/ilkelerini yapı sökümüne tabi tutarak bu metinlerle ilgili yeni anlayışlara ulaşabilirler. Ancak araştırmaya katılan öğretmenlerden birçoğunda burada belirtilen şekilde bir müfredat ya da ders kitabı yaklaşımı görülmemiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada yirmi bir coğrafya öğretmeni ile yüz yüze yapılan görüşmeler çerçevesinde bu öğretmenlerin coğrafi bilgiye ve coğrafya eğitimine ne oranda

modern ve postmodern yaklaşıtları ortaya konmaya çalışılmıştır. Modern zihniyet insanı rasyonel bir varlık olarak gördüğü için onun davranışlarındaki mekânsal (kültürel) etkiyi/boyutu göz ardı etmiştir. Bunun yerine insanı özgürleştireceği ve mutlu kılacağı düşünülen ontolojik ve epistemolojik bir kabuller silsilesini bir üst anlatı olarak kabul etmiştir. Bu kabuller pozitivism olarak adlandırılan ve bilimsel çalışmaları nesnel, evrensel ve objektif olarak kavramlaştıran bir yaklaşımdır. Ancak modernite penceresinden bakıldığında günümüz dünyasını anlamak gittikçe güçleşmektedir.

Bu makalede tartışıldığı üzere birçok yazara göre artık postmodern şartlara sahip bir dünyada yaşamaktayız. Bu dünyanın en önemli özelliği ise bizim mekân ve zamanla kurduğumuz geleneksel bağların yıkılması ve/veya yozlaşmasıdır. Coğrafya bize insanın mekânla ilişkisini açladığına göre, bu yeni dünyayı anlatabilmek için postmodern çalışmalara ve anlayışlara yer vermelidir. Bu bağlamda, insanların eylemlerinde ve kimliklerinin oluşmasında onların ilişkide buldukları mekânları (kültürleri) ön plana çıkartan postmodern coğrafya bize yeni ufuklar açması açısından faydalıdır. Ayrıca modernitenin totaliter (Lyotard, 2006) mekân algısını yıkan ve onun idealize ettiği “ilerleme” ya da “hümanizm” gibi kavramları eleştiren postmodern coğrafya bize oldukça değerli bir teorik altyapı sunmaktadır. Bu bağlamda postmodern coğrafya mekânsal analizlerde büyük anlatıları kullanarak bir yerde “ne olduğunu” *açıklamak* yerine o yerdeki kültürü de dikkate alarak “ne olduğunu” *anlamaya* çalışır.

Bu çalışmada öğretmenlerin modern ya da postmodern coğrafya ile ilgili düşünceleri iki açıdan ele alınmıştır. Bunlar bilimsel bilgiye ve dolayısıyla coğrafya bilimi tarafından üretilen bilgiye nasıl yaklaştıkları ile coğrafya eğitimine (bu eğitim aracılığı ile verilen bilgiye) nasıl yaklaştıklarıdır. “Bilimsellik” anlayışları açısından öğretmenlerin genel itibariyle realist bir ontolojik ve pozitivist bir epistemolojik yaklaşıma sahip oldukları, dolayısıyla coğrafyada üretilen bilgilerin sosyal olarak üretildiği fikrine katılmadıkları gözlenmiştir. Öğretmenlerin coğrafya eğitimi aracılığı ile öğrencilerine verdikleri bilgiyi de benzer şekilde genellikle modern bir zihniyet çerçevesinden kavramsallaştırmışlardır. Burada da çoğunlukla CDÖP ve ders kitaplarındaki bilgilerin genellikle bir “söylem” olmak yerine dünyadaki gerçeği yansıtan bilgiler olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada yer alan öğretmenlerin postmodern coğrafya zihniyetine nispeten yabancı oluşlarının en önemli nedeni muhtemelen içinde yetiştikleri Milli Eğitimin kurum kültürüdür. Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Milli Eğitim Bakanlığının getirdiği standartlar ile üniversite giriş sınavları öğretmenlerin CDÖP ve ders kitabından bağımsız hareket etme kabiliyetlerini köreltmektir. Buna ek olarak bazı öğretmenlerde oluşmuş olan atalet, mesleki sorumluluğu yeterince taşımayı, hayata araştırmacı ve sorgulayıcı bir bakışla bakmayı gibi kültürel öğelerde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kültür, bilgiyi yüceleştirdiği ve ancak bir takım

akademisyenlerin gerçekleştirdiği bir uğraşı olarak gördüğü için, öğretmenleri bilginin üreticisi olmaktan çıkararak sadece tüketicisi konumuna indirgemektedir. Bu nedenle muhtemelen birçok öğretmen kendinde bilgiye farklı yaklaşmak ya da bilgi üretmek hakkı ve cesaretini görmemektedir. Böylesi kurumsal ve sosyal kültürün değiştirilmesi ise ancak uzun soluklu öğretmen değişim çalışmalarının bir sonucu olacaktır.

Notlar

Bu makalede postmodernist kavramının karşılığı olarak modernist yerine modernite kavramı kullanılmaktadır. Modernizm genellikle sanat ve edebiyat alanlarındaki bir üslup denemesi olarak düşünülmeyle birlikte daha geniş anlamıyla “moderniteyle karşılıklı olarak karmaşık bir ilişkisi bulunan, ama onunla örtüşmeyen bütün bir modernite kültürüdür” (Hollinger, 2005: 64). Bu bağlamda gerçekliği olduğu gibi yansıtmayı amaç edinen klasik sanat eserlerine karşı gündelik hayatı ve nesnelere sanat meta haline getiren, ya da gerçekliği belli filtreler aracılığıyla yansıtan çalışmalar modern sanat olarak anlatılagelmıştır. Bu makalede bir sanat üslubu olarak modernizm değil, bir felsefi duruş olarak modernite ele alınmaktadır.

Bu makalede postmodernizm kavramı ile büyük anlatıların felsefi eleştirisi kastedilirken, postmodernite kavramı ile “enformasyon teknolojileri, globalleşme, yaşam tarzlarının parçalanması, yüksek düzeyde tüketici kültürü, mali piyasalar ve kamu mallarının serbest bırakılması, ideolojik devletin demode oluşu ve geleneksel hayat biçimlerinin sosyal denemelere tabi tutulmasını ifade eden postmodern sosyal ortam...” (Turner, 2002: 35) kastedilmektedir.

KAYNAKLAR

Arı, Y. (2010). Coğrafyanın genel eğitime katkısı. Özey, R. ve İncekara, S. (Eds.), *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler*. Ankara: Pegem Akademi.

Barnes, T. & Gregory, D. (1997). Grand theory and geographical practice, in Barnes, T. and Gregory, D. (Eds.) *Reading human geography: the poetics and politics of inquiry*. London: Arnold.

Baudrillard, J. (1990). *Fatal strategies*. New York: Semiotexte.

Bauman, Z. (2000). A sociological theory of postmodernity. In Nash, K. (Ed.) *Readings in contemporary political sociology*. Oxford: Blackwell.

- Bryman, A. (2001). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Çiğdem, A. (2002). Batılılaşma, modernite ve modernizasyon. Gültekinil, M., Bora, T. ve Kocabaşoğlu, U. (Eds.) *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: modernleşme ve batıcılık (3. Cilt)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dear, M.J. & Flusty, S. (2002). *The spaces of postmodernity: readings in human geography*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Doğanay, H. (2011). Anlamı, tanımı, konusu ve felsefesi bakımından coğrafya ilmi hakkında bazı düşünceler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25, 1-45.
- Flack, W. (2007). American microbreweries and neolocalism: “Ale-ing” for a sense of place. In Moseley, W. G., Lanegran, D. A. and Pandit, K. (Eds.) *The introductory reader in human geography*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. USA: Duke University Press.
- Jeanniere, A. (1993). Modernite nedir? *Birikim*, 52, 13-25.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. London: Blackwell.
- Hollinger, R. (2005). *Postmodernizm ve sosyal bilimler: tematik bir yaklaşım*. İstanbul: Paradigma.
- Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B., & Fukker, D. (2002). *Thinking geographically: space, theory and contemporary human geography*. London: Continuum.
- Huyssen, A. (1986). *After the great divide: modernism, mass culture, postmodernism*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Kaya, İ. (2010). Değişen sosyal ve bilimsel bağlam ve Coğrafya’nın sorumlulukları. Özey, R. ve İncekara, S. (Eds.), *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Liotard J-F. (1984). *The postmodern condition: a report on knowledge*. Bennington G ve Massumi B. (çevirmenler). Manchester: University of Manchester Press.
- Liotard, J-F. (2006). Postmoderne dönüş. Batur, E. (ed.) *Modernizmin serüveni*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Mason, J. (1996). *Qualitative researching*. London: Sage.

Morgan, J. (1996). What a carve up! new times for geography teaching. In Kent, A., Lambert, D., Naish, M., and Slater, F. (Eds.) *Geography in education: viewpoints on teaching and learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Morgan, J. (2000). The future of the geography curriculum. In Lambert, D. ve Balderstone D. (Eds.) *Learning to teach geography in the secondary school*. London: RoutledgeFalmer.

Norton, W. (2006). *Cultural geography: environments, landscapes, identities, inequalities*. (2 Ed.) Canada: Oxdord University Pres.

Prorok, C. V. (2007). Transplanting pilgrimage traditions in the Americas. In Moseley, W. G., Lanegran, D. A. and Pandit, K. (Eds.) *The introductory reader in human geography*. Oxford: Blackwell Publishing.

Robson, C. (1993). *Real world research: a source for social scientists and practitioner-researchers*. Oxford: Blackwell Publishers.

Sardar, Z. (2002). *The A to Z of postmodern life:essays on global culture in the noughties*. London: Vision.

Sarup, M. (1993). *An introductory guide to post-structuralism and postmodernism (2nd. ed.)*. London: Harvester Wheatsheaf.

Sidaway, J. D. (2000). Imagined regional communities: undecidable geographies. In Cook, I., Crouch, D., Naylor, S. and Ryan, J. R. (Eds.) *Cultural turns/geographical turns*. Essex: Pearson Education Limited.

Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage Publications.

Silverman, D. (2000). Analyzing talk and text, in Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.) *Handbook of qualitative research (2nd ed.)*. London: Sage Publications.

Tanyeli, U. (2006). Modernizmin sınırları ve mimarlık. Batur, E. (Ed.) *Modernizmin serüveni*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Thrift, N. (2000). Introduction: dead or alive. In Cook, I., Crouch, D., Naylor, S. and Ryan, J. R. (Eds.) *Cultural turns/geographical turns*. Essex: Pearson Education Limited.

Turner, B. S. (2002). *Oryantalizm, postmodernizm ve globalizm*. İstanbul: Anka Yayınları.